

Ринкові механізми регіонального управління

Мар'ян Долішній, Олександр Мошенець

Проблема вдосконалення регіонального управління розв'язується шляхом впровадження відповідних механізмів з ринковою природою. В статті визначаються зміст, функції та значення стратегічного планування регіонального розвитку. Запропонована модель регіонального управління через вдосконалення державного менеджменту та проектування нової схеми адміністративно-територіального устрою. Розкритий зміст інструментарію регулювання регіонального розвитку.

Ключові слова: *ринкові механізми регіонального управління, економічна система перехідного періоду, стратегічне планування регіонального розвитку, модель регіонального управління, інструментарій регулювання регіонального розвитку.*

Розробка теоретико-методологічного інструментарію вдосконалення регіонального управління є невідкладним завданням практики реформування українського суспільства. Вирішення цього непростого завдання пов'язане з дослідженням організаційних, юридичних, економічних та фінансових аспектів життєдіяльності регіонів, забезпечення дієвості та ефективності місцевого самоврядування, формування теорії та методології державної регіональної політики. Необхідність та актуальність наукового пізнання регіонального управління з врахуванням ринкових механізмів господарювання обумовлюється потребою гармонізації просторового буття українського суспільства, з метою задіяння територіальних резервів для вирішення завдань економічного і соціального розвитку якісної трансформації економіки держави.

Потребує детального дослідження ситуація з погодженням державних та місцевих пріоритетів щодо функціонування виробництва і соціальної сфери, системи розселення, експлуатації природно-ресурсного потенціалу територій, становлення ринкових механізмів управління.

Регіон розуміється як адміністративно-відокремлена територія України (адміністративна область, а також міста Київ і Севастополь) з особливостями природно-географічного та економіко-географічного положення, набутою економічною структурою і системою розселення, а також системою факторів обмеження його виробничого потенціалу.

Децентралізація як глобальний процес трансформації відносин в розвинутих країнах, повинен бути орієнтиром під час формування і реалізації стратегії і тактики вітчизняних ринкових реформ. Динамізація розвитку регіонів як результат свідомої децентралізації державного менеджменту може потенційно удосконалити процес оновлення суспільних відносин взагалі та економічних зокрема. Отже, регіональний розвиток – це структурно виражена модифікація

© *Долішній Мар'ян Іванович* – академік НАН України, доктор економічних наук, професор, директор Інституту регіональних досліджень НАН України, голова Державного західного центру НАН України і Міннауки України; *Мошенець Олександр Станіславович* – кандидат економічних наук, докторант Інституту регіональних досліджень НАН України (м. Львів).

виробничої та соціальної функції регіону в процесах територіального поділу праці на ринкових принципах з метою поліпшення якості життя населення з обов'язковим врахуванням та поєднанням геополітичних, макроекономічних, загальнонаціональних, галузево-функціональних та регіональних інтересів.

Регіональний розвиток спричинюється інтегральною дією цілої низки факторів, провідними серед яких є: врахування та обов'язкове використання переваг та можливостей геополітичного становища регіону; раціональне задіяння природно-ресурсного та виробничо-економічного потенціалу регіону на основі інтенсифікації складників та чинників зростання, а також переваг процесів ринкового реформування відносин власності; поліпшення умов та середовища життєдіяльності населення, особливо щодо розв'язання проблеми зайнятості, подолання негативних демографічних тенденцій, збереження екологічно безпечного стану навколишнього природного середовища.

Враховуючи, що більшість регіонів України (19 з 25 областей та АР Крим) є прикордонними, важливим є участь регіонів України в багатосторонніх єврорегіональних утвореннях асоціативного типу. Життєвість та перспективність єврорегіональних утворень залежить від договірно-правового оформлення взаємодії сторін-учасниць, особливо щодо гарантій безпеки, інвестицій та вільного трансферту прибутків, спрощення митного контролю, пересування робочої сили на прикордонних територіях, консорціального фінансування об'єктів спільного використання, лібералізації ринків праці стосовно сезонної міграції. Участь окремих регіонів України в подібних єврорегіональних утвореннях перспективна в західному (у зв'язку з наближенням кордонів ЄС) та південно-західному напрямках (експлуатація ресурсів Чорного моря та пониззя Дунаю).

Істотним резервом стимулювання регіонального розвитку є активізація участі регіонів у зовнішньоекономічній діяльності через реалізацію місцевих інтересів з виходом на закордонні ринки товарів і послуг, координації функціонування підприємницьких організацій, що зорієнтовані на територіальні ресурси виробничих засобів, робочої сили, сировини і матеріалів, кінцева продукція якої є експортоорієнтованою.

Посилення регіонального інтересу до зовнішньоекономічної діяльності досягається через реалізацію спільного алгоритму в діяльності загальнодержавних та місцевих органів влади в наступних напрямках:

- стимулювання прикордонного співробітництва через зниження оподаткування експорту та у разі відмові від бартерного характеру економічних зв'язків між суб'єктами підприємництва прилеглих регіонів країн-сусідів;
- сприяння фінансово-платіжному обслуговуванню сторін прикордонного співробітництва у валютах країн-учасниць;
- створення об'єктів та ареалів спільного підприємництва всередині України з метою притоку інвестицій в регіональний розвиток;
- реалізації державної політики протекціоністської підтримки технологічного експорту, в т. ч. частковий перерозподіл державних доходів від цієї діяльності на користь регіонів;
- преференційно-стимулююче відношення щодо економічного співробітництва в сфері використання регіональних ресурсів або ж під час орієнтації на розв'язання місцевих проблем з розвитку об'єктів спільного підприємництва, технологічних інновацій, довгострокових інвестицій;
- забезпечення прозорості та правового захисту концесійному методу розробки корисних копалин з залученням прогресивних технологій, устаткування,

грошових коштів на створення технологічного ланцюга формування кінцевого продукту, особливо в умовах прямого іноземного інвестування;

- надання гарантій змагальності в галузі підрядно-будівельної діяльності з розвитку комунікаційних мереж та об'єктів регіональної інфраструктури між вітчизняними та зарубіжними суб'єктами підприємництва.

Матеріальною базою розвитку та розміщення продуктивних сил регіону є природно-ресурсний потенціал, що розуміється як сукупність усіх видів природних ресурсів регіону з врахуванням їх якості, транспортно-експлуатаційної доступності та економічної доцільності господарського використання. Природні ресурси, перш за все мінерально-сировинні, визначають спеціалізацію регіональної економіки та є фактором комплексування та комбінування виробництва. Якісні та кількісні параметри водних, земельних, кліматичних та рекреаційних ресурсів мають визначальне значення в процесах просторового розміщення об'єктів господарювання, зокрема формування функціональної структури господарства, параметрів розвитку системи розселення, розвитку виробничої та соціальної інфраструктури.

Використання місцевого природно-ресурсного потенціалу безпосередньо пов'язане з виробничо-господарською та соціо-демографічною ситуацією в регіоні. Завдання розширення та зміцнення фінансово-економічних засад регіональних органів влади неминує потребує впорядкування фінансово-бюджетних аспектів задіяння природних ресурсів, підвищення зацікавленості регіонів в раціональному ресурсокористуванні. Основою застосування принципів платності в сфері експлуатації природних мінерально-сировинних ресурсів є стимулювання раціонального використання та попередження економічних втрат суспільства (держави і регіонів) від зменшення запасів або погіршення якості ресурсів. Важливим є законодавче визначення економічного змісту подібних платежів, оптимальне їх ранжування за рівнями бюджетної системи, врахування особливостей підприємництва у видобувних галузях (затрати на підготовчі роботи, значні стартові капіталовкладення на обладнання, а також визначальний вплив на ціноутворення за ланцюгом сировина – матеріали – напівфабрикати – товар). Тому із запровадженням подібних платежів за експлуатацію мінерально-сировинних ресурсів головним є рентний їх характер, тобто отримання переваг у вигляді розширення дохідної бази місцевих бюджетів для населення регіону. Використання отриманих коштів доцільно здійснювати за двома напрямками: 1) на фінансування компенсаційних заходів по охороні та оздоровленню оточуючого природного середовища; 2) на фінансування інвестицій і соціальні програми для населення.

Для підвищення результативності регіонального розвитку потрібне постійне вдосконалення існуючих та застосування або впровадження нових технологій (ноу-хау). Технологічний аспект розвитку – це поєднання наукових результатів і технічних розробок з задіянням ефективних організаційних структур, що забезпечують переваги якісного менеджменту. Управлінські технології вимагають раціонального врахування етнічних особливостей, врахування менталітету та життєвих орієнтирів населення регіону.

Регіональний розвиток як стійкий процес можливий під час підкріплення трудового та технологічного факторів надходженням на стабільній основі інвестицій в обладнання, матеріальні та сервісні інфраструктурні об'єкти.

Становим компонентом регіонального розвитку є пануюча в суспільстві економічна система. Враховуючи українські реалії перехідного періоду економічна система неминує буде мати гібридну основу. Найвдаліший симбіоз наступний: вільне підприємництво, дерегуляція економічної діяльності директивними

методами, вмонтована система індикативного планування та програмного узгодження в ринковому середовищі інтересів держави, бізнесу, регіонів, територіальних громад.

Розробка ефективних організаційно-правових та фінансово-економічних механізмів регіонального розвитку, інструментарію економічних відносин різних рівнів управління є актуальним теоретичним завданням та практичною проблемою, що потребує невідкладного розв'язання.

Механізми регіонального розвитку повинні мати ринкову природу через:

- забезпечення верховенства права;
- гарантію економічних свобод;
- економічну рівність суб'єктів підприємництва;
- досягнення принципу регіонального самофінансування;
- об'єктивного впливу на перерозподільчі відносини через бюджетну систему;
- лінію на партнерство в реалізації регіонального потенціалу;
- створення умов для конкуренції всіх форм і методів власності.

Регіональні фактори активізації економічного зростання за своєю природою мають загальносуспільне значення, скільки впливають на ряд суттєвих чинників: зростання реальної заробітної плати, збільшення можливостей споживання товарів і послуг, приріст фінансування інвестицій в житло та інше. Це важливо і з точки зору національної безпеки держави, оскільки результативність реформ посилює тенденції соборності.

Ефективна регіональна політика сприяє зміцненню унітарних засад української державності, формування регіональної політики вимагає чіткого визначення концептуальних засад розвитку регіонів, що здійснюється на загальнодержавному рівні. Обумовлюється це необхідністю нівелювання наявних диспропорцій в розміщенні та розвитку виробництва, інфраструктури та систем розселення, розв'язання екологічних проблем та потребі в раціоналізації природокористування, розширення фінансово-економічної самостійності регіонів, децентралізації у вирішенні питань, що відносяться до місцевої компетенції. Концепція регіонального розвитку має обов'язково містити ідеї регіональної політики держави, формулювати мету та пріоритети регіонального розвитку на тактичну і стратегічну перспективу, а також основні проблеми та алгоритм їх розв'язання. Насамперед, це розробка, впровадження та правове обґрунтування механізму функціонування регіонів – організаційного, юридичного, економічного та фінансового.

Пріоритетне значення в створенні ефективного механізму розвитку на регіональному рівні належить впорядкуванню бюджетних відносин, формуванню стабільної дохідної бази, розмежуванню повноважень між центром та регіонами, а також державою і місцевим самоврядуванням, функціональною градацією регіональних видатків, преференціями в сфері економічного регулювання щодо розміщення місцевих замовлень та бюджетного підряду, розвитку малого та середнього бізнесу, організації ринкової інфраструктури та ін. В агрегованому вигляді інструментарій реалізації фінансово-економічного механізму регіонального розвитку складається з наступних головних елементів: ставок оподаткування на користь регіональних бюджетів, структуризації бюджетних видатків, ринкових принципів розміщення регіональних замовлень та підряду, стимулювання малого та середнього бізнесу, організація ринкового середовища, розмірів власних інвестицій від влади (через бюджети та інші канали). Фінансові, організаційні та економічні аспекти регіонального розвитку обов'язково мають бути забезпечені

регламентуючими актами органів державної влади та місцевого самоврядування в регіонах. Обов'язковими принципами для створення дієвого правового поля діяльності регіонального управління є стабільність законодавства, його обов'язковість для всіх суб'єктів права.

Найважливішим завданням регулювання регіонального розвитку є пошук співвідношення між обсягом та інструментарієм державного впливу та збереженням ринкових свобод. Регулювання з боку регіональної влади економічного і соціального розвитку має здійснюватись шляхом бюджетного фінансування соціальних об'єктів, тотального відношення до всіх без винятку суб'єктів підприємництва, обсягів приватизації чи націоналізації (або муніципалізації) підвідомчого майна, впливу на грошовий обіг та кредитні відносини, власну інвестиційну діяльність щодо зміцнення регіональної інфраструктури.

Регіональна політика держави та її визначальний вплив на концептуальний розвиток регіонів повинні усунути існуючий нині крен в бік надлишкової централізації і, відповідно, ігнорування регіональних інтересів в сфері бюджету, інвестицій, ціноутворення та розпорядження місцевими природними ресурсами. Концепція регіонального розвитку є сукупністю цільових установок, загальний обрис вирішення регіональних проблем на основі обґрунтованого алгоритму поєднання загально-національних і місцевих інтересів на найближчі 10-15 років з корегуванням кожні 5 років. Головною установою з розробки концептуальних засад регіонального розвитку має стати Національна академія наук України, Міністерство економіки України, що забезпечить об'єктивність, обґрунтованість та незалежність здійсненого прогнозу.

Прийняття Верховною Радою України концепції регіонального розвитку є невідкладним завданням, що обумовлюється необхідністю:

- залагоджування або нівелювання диспропорцій в розвитку виробництва, систем розселення, інфраструктури;
- розв'язання екологічних проблем (стихійні повені та зсуви ґрунтів в Карпатах, підйом ґрунтових вод у великих містах Придніпров'я; деструкція сільгоспугідь внаслідок надлишкового техногенного впливу, забруднення харчового ланцюга радіонуклідами та ін.) і раціоналізації природо-користування;
- розширення фінансово-економічної самостійності регіонів;
- децентралізації та дерегуляції в питаннях, що належать винятково до місцевих інтересів (соціальна сфера, послуги та торгівля, рекреація, середня освіта, медицина);
- задіяння переваг економіко-географічного положення та геополітичної ситуації.

Концепція регіонального розвитку має відповідати ідеї регіональної політики держави, формулювати мету та пріоритети на стратегічну та тактичну перспективу, описувати основні економічні, соціальні, екологічні та організаційні проблеми, а також розкрити підходи до їх розв'язання. В основі концепції регіонального розвитку має бути необхідність вдосконалення:

- територіальних та галузевих пропорцій розвитку народного господарства України;
- використання накопиченого індустріального потенціалу;
- задіяння регіональних факторів інтенсифікації економічного зростання;
- навколишнього природного середовища і використання рекреаційних можливостей території;

- використання трудових ресурсів;
- соціальної інфраструктури та системи розселення;
- механізму ринкового регулювання економічної діяльності;
- грошового обігу та кредиту, а також формування бюджетних потоків;
- стимулювання інвестиційних пріоритетів у регіоні.

Вдосконалення організаційного механізму регіонального розвитку можливо через побудову раціональної управлінської моделі. Ефективне моделювання регіонального управління досягається при врахуванні наступних факторів: наявності стабільної та надійної правової бази, знаходження економічного та фінансового інструментарію по реалізації місцевих інтересів, ефективних організаційних структур, що сприяють через економічні важелі у вирішенні назрілих соціально-економічних завдань розвитку регіонів України.

Ріст економіки сам собі є результатом економії затрат живої та оречевленої праці, раціонального використання природних та інших матеріально-сировинних ресурсів, а також наслідком інвестиційних ін'єкцій у регіональну економіку. Важливими складовими економічного механізму регіонального розвитку є також аукціонний метод продажу майна та надання орендних прав, централізовані закупки для регіону споживчих та інвестиційних товарів за рахунок бюджету, корпоративна участь у спільному інвестуванні об'єктів інфраструктури, сприятливий інвестиційний клімат щодо вкладень в експлуатацію місцевої ресурсної бази та ін.

Практика потребує чіткого ранжування обов'язків, прав та відповідальності між державними та регіональними владними структурами, а також місцевим самоврядуванням щодо прийняття рішень про розміщення виробничих та соціальних об'єктів, організацію землекористування, функціонування бюджетної системи, методи регулювання та прогнозу, природокористування і охорону природи.

В умовах ринку залишається вкрай важливою функція регіонального менеджменту з боку держави, що полягає: в розробці державної регіональної політики, методичному забезпеченні регіонального управління і місцевого самоврядування, розвитку міжрегіональної кооперації та обміну, геоплануванні, контролі дотаційно-субвенційних бюджетних потоків, організації програмно-цільового планування та ін. Ефективність регіонального менеджменту потребує впорядкування і поглиблення нормативно-правової бази щодо реформування адміністративно-територіального устрою, визначення ролі регіональних державних адміністрацій, функціональної структуризації місцевого самоврядування.

Проблема співвідношень центру і регіонів існувала завжди, властива і федеративним, і унітарним державам. Для України ця проблема загострюється внаслідок нерівномірного розвитку її регіонів і продуктивних сил, історико-географічних та геополітичних обставин.

Розпорощення вирішення регіональних проблем у багатьох міністерствах та відомствах, надлишкова централізація бюджетних потоків, гіпертрофовані перерозподільчі функції неминуче сприяють посиленню галузевих, а нині і кланових інтересів, ігноруванню місцевих потреб населення. Організаційно-правові можливості місцевого впливу на прийняття стратегічних і тактичних рішень центральної влади вкрай обмежені. Тому простежуються тенденції адміністрування, протекціонізму, що позначається на дезорганізації регіональних ринків, загостренні питань забезпечення соціальної справедливості в сфері споживання, нераціональному вилученні регіональних ресурсів.

Навіть в умовах ринкових відносин важливим залишається функція регіонального менеджменту зі створенням відповідної структури в складі уряду – міністерства чи комітету регіонального розвитку та місцевого самоврядування. Головні функції такої структури:

- розробка державної політики регіонального розвитку;
- методичне забезпечення місцевого самоврядування;
- розвиток міжрегіональної кооперації та формування територіально-виробничих комплексів;
- раціональне проектування території (або геопланування);
- контроль дотаційно-субвенційної діяльності з держбюджету;
- державна експертиза міжрегіональних інвестиційних проектів;
- кадрова політика;
- інформаційне забезпечення;
- аналіз міжрегіональних пропорцій в розвитку продуктивних сил та підготовка пропозицій і механізмів їх вдосконалення;
- організація розробки та реалізації регіональних і міжрегіональних цільових комплексних програм, що мають національний або загальнодержавний статус.

Одним з найважливіших аспектів динамізації регіонального розвитку є впорядкування територіального адміністративного устрою, оскільки нинішня система відображає реалії та запити адміністративно-командної системи, однопартійний принцип керівництва суспільством та не відповідає реаліям сьогодення і вирішенню завдань поліпшення життєвого середовища населення. Як наслідок, консервація існуючого стану та категорійності адміністративних областей, їх нерівноцінність з точки зору отримання централізованих державних ресурсів, поява могутніх регіональних лобі, що неминуче каталізує диспропорції в економічній та соціальній функціях регіонів, посилює відцентрові тенденції, що негативно позначаються на унітарних основах Української держави.

Реформування адміністративно-територіального устрою держави дасть змогу:

- встановити чітку систему вертикалі виконавчої влади;
- забезпечити дієве розмежування функцій центральної та регіональної державної влади;
- закріпити автономізацію місцевого самоврядування;
- економію бюджетних коштів та попередження бюрократичних інформаційних потоків;
- розширення власних можливостей самофінансування регіонального розвитку.

Правильне формування нової мережі адміністративно-територіальних утворень вимагає чіткого встановлення критеріїв їх виділення. Потребують врахування економічні, демографічні, етнографічні та соціально-релігійні фактори, а також вимоги національної безпеки та оборони. Тому встановлення параметрів проєктованих регіонів, їх територіальна локалізація потребує детального врахування всіх вищенаведених факторів і повинна відповідати критеріям раціональності, економії суспільних витрат, оперативності та керованості і головне створення найбільш сприятливих умов в життєвому середовищі.

Нова система регіонального управління дозволить:

- оптимізувати перерозподільчі процеси в бюджетній системі;
- зміцнити фінансово-економічну базу регіональної влади і місцевого самоврядування;

- реалізувати правову природу децентралізації державного управління;
- забезпечити ефективний менеджмент регіональним розвитком;
- стимулювати підприємництво за рахунок задіяння регіонального потенціалу.

Актуальним завданням практики регіонального управління є затвердження на офіційному державному рівні нової (сучасної) схеми соціально-економічного районування України. Необхідність цього обумовлена запитом практики державного управління щодо аналізу міжрегіональних пропорцій у народному господарстві, потребою оперативного реагування на загострення структурних та функціонально-галузевих проблем у системах виробництва, інфраструктури, розселення, ресурсокористування та збереження довкілля. Тому доцільним здається створення в соціально-економічних районах України і підрозділів міністерства економіки міжрегіональних управлінь комплексного розвитку (з невеликим та мобільним персоналом), що сконцентрується на аналізі міжрегіональних пропорцій, раціоналізації міжобласних зв'язків, координації створення інфраструктури міжрегіонального призначення, а також прогнозних оцінок регіональної диференціації розвитку народного господарства. Причому новоутворені підрозділи мають зосередитись на аналізі та прогнозі розвитку інтегральних макрорегіонів (соціально-економічних районів), а не перетворитись в проміжну ланку політико-господарського управління. Крім того, на державному рівні має бути реорганізована система статистичної інформації щодо регіональних процесів: не лише в розрізі адміністративно-територіальних утворень, а й соціально-економічних районів.

Розвиток регіонів опосередковується тенденціями, пріоритетами та факторами, що спричинюють поступ національної економіки в цілому. При цьому важливо врахувати дію законів товарного виробництва, а також конкретні політичні, економічні та соціальні умови, що впливають на тактику та стратегію процесів реформування, зокрема:

- економічне самовизначення особи, оскільки основою ринкової організації суспільного виробництва є самостійність та активність людини;
- права бути власником, оскільки власність вимагає постійного відтворення та є основою майнової відповідальності за економічні результати;
- рівність економічних прав суб'єктів підприємництва та громадян, оскільки економічна конкуренція та поліукладність гарантують розвиток ринкової економіки;
- економічна свобода підприємця щодо обсягів, асортименту партнерів та цін, а також позаекономічних обмежень бізнесу;
- наявність прозорих ринків праці, товарів та капіталу;
- об'єктивність та необхідність державного регулювання як форми реалізації суспільних пріоритетів;
- соціальний захист, як механізм перерозподілу доходів та цивілізованого економічного зростання.

Регулювання з боку регіональної влади та місцевого самоврядування економічного та соціального розвитку регіонів має ґрунтуватись на наступних засадах:

- бюджетне фінансування соціальних об'єктів;
- ринкові методи регулювання підприємництва, визначення ставок регіональних податків та зборів, обсягів приватизації та націоналізації підвідомчого державного (або муніципального майна), вплив на грошовий обіг та кредитну політику;

- інвестиційна діяльність за рахунок власних або акумульованих чи залучених коштів у стратегічні об'єкти виробництва та інфраструктури. Тому процес регулювання регіонального розвитку має на меті мінімізацію негативного впливу ринкових перетворень, створення ефективних механізмів функціонування регіональної економіки, захист найменш захищених соціальних верств населення.

Об'єктами регулювання з боку владних структур мають бути забезпечення раціонального використання виробничо-ресурсного, виробничо-економічного, трудового та рекреаційного потенціалу регіонів. Досягнення збалансованості між виробничою та соціальною функцією на регіональному рівні – джерело динамізації розвитку та забезпечення зростання споживання та поліпшення життєвих стандартів населення.

Методи регулювання мають в сукупності складати дієвий інструментарій впливу та динаміку, масштаби, ресурси та дотримання пріоритетів регіонального розвитку, затверджених на загальнодержавному рівні та узгоджених з місцевими інтересами (зайнятість, соціальне обслуговування, здорове економічне середовище, комунікації, життєві стандарти).

Основні елементи інструментарію регулювання регіонального розвитку:

- ставки та порядок оподаткування до регіонального та місцевого бюджетів;
- бюджетні асигнування в партнерське створення об'єктів ринкової інфраструктури;
- фінансування капітальних вкладень в інфраструктуру загального користування;
- вплив на майнові відносини в регіоні;
- розміщення регіонального та місцевого замовлення за поставками та підрядом;
- гарантійні послуги під реалізацію інновацій (у межах власних коштів);
- вплив на грошовий обіг через залишення для використання в регіоні економії (або її частини) за емісійним результатом;
- впровадження в практику регіонального менеджменту індикативного планування на довгострокову перспективу (п'ятирічний період) зі щорічним оглядом підсумків;
- застосування програмно-цільових методів до розв'язання регіональних проблем;
- надання преференцій щодо інвестування в об'єкти експлуатації місцевих природних ресурсів;
- організація та здійснення запозичень для фінансування регіональних проектів;
- надання в оренду належного майна;
- місцеві концесії на розробку родовищ корисних копалин;
- організація землекористування для несільськогосподарських потреб.

Запровадження в практику регіонального управління механізмів індикативного планування економічного і соціального розвитку регіону на п'ятирічний період (з деталізацією за роками) своєю суттю є прогностичним документом або сценарієм, що на альтернативній основі визначає орієнтири та параметри регіонального розвитку. Головні завдання, що вирішуються в процесі його розробки:

- прогноз основних показників та параметрів життєвих стандартів;
- оцінка динаміки та стану регіональної економіки.

Індикативний план за своєю структурою має містити сценарій (прогноз) економічного і соціального розвитку на визначений період – динаміка, темпи, пріоритети, проблеми, що потребують розв'язання, якісні та кількісні параметри, а також аналітико-розрахунковий матеріал, що згрупований за наступними напрямками: макроекономічні параметри; нормативи, регіональне та місцеве замовлення; ресурси; зведений фінансовий план. Інформаційну основу індикативного планування становить державна статистична звітність. В процесі підведення підсумків виконання бюджету здійснюється і аналіз визначених параметрів індикативного плану та корегуються обрані орієнтири, чим забезпечується гнучкість та оперативність регіонального менеджменту.

Застосування програмно-цільових методів до вирішення складних регіональних проблем також здається ефективним заходом в умовах ринкових відносин. Перш за все, на основі чіткої постановки мети та завдань реалізації програми, кількісного (по можливості) та якісного визначення проблеми. По-друге, здійснення розрахунку потрібних ресурсів, а також джерел покриття потреби в них. По-третє, знаходження ефективного алгоритму реалізації програмних заходів. Програмування здається ефективним методом щодо мобілізації позабюджетних коштів на економічній основі для вирішення завдань регіонального розвитку.

Проте використання в практиці регіонального менеджменту методів індикативного планування і цільового програмування має бути обережним стосовно проявів суб'єктивізму чи (або) адміністрування. Потрібно формувати в суспільстві чітке усвідомлення, що інструментарій індикативного планування та регіонального цільового програмування вмонтовується в перехідну економіку як дорадчий документ, що зорієнтований на суспільні цінності. Тому в основі вищезгаданих методів регулювання мають мати рекомендаційний характер, демократична основа, економічна зацікавленість усіх учасників злагодженого соціально-орієнтованого розвитку ринкового середовища в різних сферах життєдіяльності.

Таким чином, управління регіональним розвитком – це цілеспрямована діяльність держави та територіального самоврядування, спрямована на підтримання цілісності та взаємозв'язку між компонентами соціально-економічного розвитку регіону, з одного боку, та активізацію інтеграційних процесів з навколишнім середовищем шляхом обміну робочою силою, капіталом, інформацією та енергією. Управління в умовах ринкового суспільства ґрунтується на принципі стихійності, проте стихійність розуміється як взаємодія різних сил, як своєрідний усереднений результат цілеспрямованих свідомих дій суб'єктів. Обсяги та масштаби свідомого впливу, що розуміються як один термін “регулювання регіонального розвитку”, повинні відповідати інтересам населення регіону і держави в цілому.

Дотримання концептуально визначених або програмно заданих пріоритетів регіонального розвитку здійснюється через місцеві Ради народних депутатів (обласну, районні, міські, сільські, селищні) шляхом:

- затвердження показників місцевих бюджетів та звітів про їх виконання;
- затвердження індикативних планів та цільових програм регіонального розвитку;
- регулювання параметрів сектора власності, що знаходиться в місцевому віданні або управлінні;
- прийняття рішень щодо виділення землі під розміщення виробничих об'єктів та інфраструктури;

- залучення коштів інвесторів на пайову участь в розвитку регіональної інфраструктури на обов'язкових (бажано бюджетних) засадах або добровільній основі. Виконавчі функції регіонального управління належать місцевим державним адміністраціям (обласним, районним). Істотним гальмом до динамізації регіонального розвитку є консервація адміністративного підпорядкування вертикальним управлінським структурам, фактична ліквідація можливостей самостійного прийняття рішень в фінансово-економічній сфері.

Мета регіонального управління економічним і соціальним розвитком – функціональне забезпечення вирішення всього комплексу проблем, пов'язаних з життєдіяльністю населення та відносин окремого індивіду та держави. Складовим елементом організаційного механізму регіонального управління мають стати інтегративні утворення суб'єктів підприємництва на регіональному рівні, створювані на добровільній основі. Головна мета – встановлення правил поведінки на окремих ринках шляхом прийняття зобов'язань, рекомендацій, процедур, спрямованих на стимулювання окремих напрямів підприємництва, захист та відстоювання інтересів перед державою та її представниками, сприяння добросовісній конкуренції, формування тактики працедавців, попередження демпінгу на регіональних ринках.

Пропорційний розвиток виробництва та соціальної сфери, ефективна містобудівельна політика, згладжування диспропорцій в розвитку окремих регіонів, необхідність забезпечення екологічно безпечного природного середовища вимагає створення загальнонаціональної системи регулювання та прогнозування соціально-економічних процесів. Правова основа даної системи ґрунтується на конституційних положеннях державного впливу на суспільні процеси. Законодавче забезпечення довгострокового прогнозування та макроекономічного регулювання регіонального розвитку повинно враховувати наступні аспекти: пріоритети прогнозу; критерії та рівень директивності, гарантій об'єктивності; інструментарій та методологічні заходи; часовий горизонт; порядок оцінки та коригування; організація менеджменту.